

رواق گردشگری در جزیره هرمز در پرتوی حفظ محیط زیست و منابع طبیعی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۲۰۹۳۲

کد موضوعی: ۲۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۶/۹

عنوان گزارش:

رونق گردشگری در جزیره هرمز در پرتوی حفظ محیط زیست و منابع طبیعی

نوع گزارش:

طرح/ لایحه راهبردی نظارتی پیش نویس قانونی

نام دفاتر:

دفتر مطالعات زیربنایی (گروه محیط زیست و منابع طبیعی)، دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه ورزش، میراث فرهنگی و گردشگری)

تهیه و تدوین کنندگان:

هومن غلامپور ارباستان، الهه سلیمانی مورچه‌خورتی (گروه محیط زیست و منابع طبیعی) محمد امین گزار، سعید شفیعا (گروه ورزش، میراث فرهنگی و گردشگری)

مدیران مطالعه:

الهه سلیمانی مورچه‌خورتی (گروه محیط زیست و منابع طبیعی) و سعید شفیعا (گروه ورزش، میراث فرهنگی و گردشگری)

اظهار نظر کنندگان:

سکینه خانعلی پور واجارگاه (دفتر مطالعات حقوقی)، حسین کارآزما (گروه معدن و صنایع معدنی)

ناظران علمی:

محمدحسن معادی رودسری، حبیب‌اله ظفریان و موسی بیات

گرافیک و صفحه آرایی:

حمیده سادات وفایی

ویراستار ادبی:

اکرم وحدانی‌فر

واژه‌های کلیدی:

۱. خلیج فارس
۲. جزیره هرمز
۳. محیط زیست
۴. گردشگری متوازن

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۰۱/۲۰

فهرست مطالب

۶.....	چکیده.....
۷.....	خلاصه مدیریتی.....
۸.....	۱. مقدمه.....
۹.....	۲. چالش‌ها بر جسته جزیره هرمز در نوروز سال ۱۴۰۴.....
۱۰.....	۲-۱. فقدان نظارت بر تورهای گردشگری ورودی به جزیره.....
۱۰.....	۲-۲. بی‌توجهی به ظرفیت تحمل گردشگری در جزیره.....
۱۱.....	۲-۳. عدم بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت حفاظت مردمی.....
۱۲.....	۲-۴. مدیریت ناکارآمد پسماند.....
۱۳.....	۲-۵. برداشت بی‌رویه خاک جزیره.....
۱۴.....	۲-۶. آموزش گردشگران.....
۱۵.....	۳. رونق گردشگری در ژانگی دانکسیای چین در پرتوی حفظ محیط زیست و منابع طبیعی.....
۱۶.....	۴. جمع‌بندی و پیشنهاد.....
۱۸.....	منابع و مأخذ.....

فهرست اشکال

۸.....	شکل ۱. موقعیت جغرافیایی جزیره هرمز.....
۱۳.....	شکل ۲. انباشت پسماند تولیدی در جزیره هرمز (نوروز ۱۴۰۴).....
۱۵.....	شکل ۳. تشابه جزیره هرمز و پارک ملی ژانگی دانکسیا در چین.....

رونق گردشگری در جزیره هرمز در پرتوی حفظ محیط زیست و منابع طبیعی

10.22034/report.mrc.2025.1404.33.6.20932

چکیده

در میان جزایر متعدد خلیج فارس، جزیره هرمز با توجه به دارا بودن مناطق ممتاز طبیعت گردی و ژئوگردشگری منحصر به فرد، کرانه‌های زیبای ساحلی و... قابلیت‌های بسیار زیادی برای جذب گردشگر دارد که می‌تواند روی اقتصاد منطقه تأثیر قابل توجهی داشته باشد. بررسی‌های میدانی و گزارش‌های دریافتی از دستگاه‌های متولی نشانگر آن است که در تعطیلات نوروز سال ۱۴۰۴، ورود انبوه گردشگران به جزیره به میزان ۳/۸-۱۳/۴ برابر ظرفیت تحمل واقعی جاذبه‌های اکوتوریسمی در هر روز، مدیریت غیر اصولی پسماندها و همچنین برداشت خاک سرخ و نقره‌ای جزیره، سبب بروز چالش‌های زیست‌محیطی و گردشگری در جزیره هرمز شد که این موضوع در فضای عمومی محل بحث قرار گرفت و باعث نگرانی ملی شد. نظر به توالی چالش‌های مذکور طی سالیان اخیر و پیش‌بینی تداوم آن در صورت عدم چاره‌اندیشی در سالیان آتی، توجه به رونق گردشگری در جزیره هرمز در پرتوی حفظ محیط زیست و منابع طبیعی در دستور کار این مرکز قرار گرفت. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ادامه روند جذب گردشگر در این سرمایه ملی بی‌بدیل، نیازمند اتخاذ رویکرد پایدار و منطبق بر اصولی محیط زیستی است. در این راستا، در این گزارش پیشنهادهایی برای ثبت ملی و جهانی جزیره هرمز، تعیین ظرفیت برد فیزیکی، واقعی و مؤثر، تصویب و اجرایی‌سازی طرح جامع مدیریت پسماند، بهره‌گیری از ظرفیت مردمی‌سازی حفاظت و اتصال زیست‌مردمی به حیات جزیره، ارتقای زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری گردشگری و همچنین ممنوعیت برداشت خاک جزیره به‌عنوان نفایس ملی منحصر به فرد (موضوع اصل (۸۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) ارائه شده است.

■ بیان / شرح مسئله

جزیره هرمز با مساحتی بالغ بر ۴۲ کیلومتر مربع، یکی از مقاصد مهم گردشگری جنوب ایران محسوب می شود. این جزیره از نظر محیط زیست طبیعی، یکی از بکرترین مناطق خلیج فارس است و مناظر جالب و رنگارنگی نظیر کوه‌های رنگین کمانی دارد. علاوه بر این، آب دریا در نزدیکی محل ذخایر هماتیت در ساحل همیشه به رنگ قرمز است. جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و زمین ساختی، بهترین گزینه برای توسعه اقتصادی و اشتغال مردم جزیره بوده و نقش غالب اقتصاد جزیره خدماتی است. جاذبه‌های مهم گردشگری در این منطقه که می تواند توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال و کسب درآمد، برای ساکنان جزیره باشد، احتمال بروز پیامدهای منفی نظیر تخریب زیستگاه‌های حیات وحش منطقه، تخریب چشم اندازهای طبیعی، آلودگی زیست محیطی منطقه را نیز افزایش می دهد. از این رو لازم است تا ضمن توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز برای فعالیت‌های گردشگری، ایجاد و راه اندازی تأسیسات اقامتی، تفریحی و رفاهی مناسب با در نظر گرفتن ظرفیت زیستی جزیره در کاهش حداکثری رد پای زیست بوم شناختی گردشگری در این منطقه، در دستور کار قرار گیرد.

■ نقطه نظرات / یافته های کلیدی

بررسی‌های میدانی و گزارش‌های دریافتی از دستگاه‌های متولی، نشانگر آن است که بی توجه به ظرفیت تحمل گردشگری در جزیره، عدم بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت حفاظت مردمی، فقدان نظارت کافی بر تورهای گردشگری ورودی به جزیره، مدیریت ناکارآمد پسماند و همچنین برداشت بی‌رویه خاک جزیره از مهم‌ترین چالش‌های زیست محیطی جزیره هرمز در طی سالیان اخیر به‌ویژه نوزده سال ۱۴۰۴ بوده است.

به‌رغم برآورد ظرفیت تحمل واقعی جاذبه‌های اکوتوریسمی جزیره به میزان ۸۵۷ نفر در روز و ظرفیت برد مؤثر جاذبه‌های طبیعی ۶۸۵ نفر در روز، استعلامات به عمل آمده از بندر هرمز نشان می دهد که حداقل ۱ تا ۱۵ فروردین سال ۱۴۰۴، ۱۲۷،۴۵۷ نفر به این بندر وارد شده‌اند (ذکر این نکته حائز اهمیت است که بندر به دلیل شرایط جوی در روز ۴ فروردین تعطیل بوده است). بر اساس این آمار، ورود در روز ۱۲ فروردین به جزیره با ۱۱،۴۶۶ نفر رکورددار بوده و در روز ۱۵ فروردین با ۳،۲۴۹ نفر به کمترین میزان خود رسیده است. ورود انبوه گردشگران به جزیره در کنار عدم تکافوی زیرساخت‌های نرم افزاری و سخت افزاری و همچنین ضعف در نظارت، فرهنگ سازی و ارتقای آگاهی عمومی سبب ایجاد آسیب‌هایی نظیر انباشت پسماند و برداشت خاک نقره‌ای و قرمز از جزیره هرمز شده و زمینه‌های آسیب به محیط زیست این سرمایه ملی را فراهم آورد. با فرض خروج فقط ۱۰ گرم از خاک جزیره توسط هر مسافر، طی تعطیلات پانزده روزه نوروز ۱۴۰۴ بیش از یک تن خاک از این جزیره خارج شده است. بررسی‌های انجام گرفته نشان می دهد که عوامل فرهنگی، ارتقای سطح آگاهی عمومی نسبت به ارزش و اهمیت خاک جزیره، ایجاد بستری برای نظارت مردمی و مهم تر از آن ترک فعل‌های قانونی، زمینه ساز آسیب به خاک جزیره در سالیان اخیر بوده است. بی تردید می توان گفت برداشت خاک رنگانگ جزیره هرمز نتیجه اهمال در خصوص ارزش گذاری اقتصادی خاک این جزیره با گذشت ۲۱ سال از قانون مربوطه است.

گفتنی است، برداشت از خاک جزیره هرمز، مسبوق به سابقه است. استعلام به عمل آمده از اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان هرمزگان نشان می دهد که از ابتدای سال ۱۳۹۲ تا آبان ماه سال ۱۳۹۵، ۸۱۱۶ تن (هشت هزار و صد و شانزده) خاک سرخ از معدن جزیره هرمز استخراج شده و برای مصرف در داخل و خارج از کشور فرستاده شده است. اگرچه شاید در نگاه اول حجم خروج خاک توسط گردشگران نسبت به بهره‌برداری از معدن خاک سرخ اندک به نظر برسد، اما عمده خاک خارج شده توسط گردشگران از ساحل نقره‌ای جزیره بوده است که ذخیره بسیار اندکی نسبت به ذخیره خاک سرخ دارد. لذا همین میزان برداشت نیز آسیب جدی به یکی از خاص ترین نقاط گردشگری جزیره، یعنی ساحل نقره‌ای، وارد آورده است.

■ پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

مطالعه شرایط موجود جزیره هرمز در کنار بررسی نمونه‌های مشابه بین‌المللی نشان می‌دهد که ادامه روند جذب گردشگر در این سرمایه ملی بی‌بدیل، نیازمند اتخاذ رویکرد پایدار و منطبق بر اصولی محیط زیستی است. در این گزارش پیشنهادهایی جهت ثبت ملی و جهانی جزیره هرمز، تعیین ظرفیت برد فیزیکی، واقعی و مؤثر، تصویب و اجرایی سازی طرح جامع مدیریت پسماند، بهره‌گیری از ظرفیت مردمی سازی حفاظت و اتصال زیست مردمی به حیات جزیره، ارتقای زیرساخت‌های نرم افزاری و سخت افزاری گردشگری و همچنین ممنوعیت برداشت خاک جزیره به عنوان نفایس ملی منحصر به فرد (موضوع اصل (۸۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) با الحاق یک تبصره به ماده (۲۱) قانون حفاظت از خاک و استفاده از ظرفیت بند «ث» ماده (۶۰) برنامه هفتم پیشرفت ارائه شده است.

۱. مقدمه

جزیره هرمز حدفاصل ۵۶ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۳۰ دقیقه شرقی و ۲۷ درجه و ۲ دقیقه تا ۲۷ درجه و ۵ دقیقه شمالی در دهانه تنگه هرمز و در مدخل ورودی خلیج فارس قرار گرفته است (شکل ۱) [۱].

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی جزیره هرمز

مأخذ: نگارندگان.

این جزیره با مساحتی افزون بر ۴۲ کیلومتر مربع، یکی از مقاصد مهم گردشگری جنوب ایران محسوب می‌شود. شهر هرمز، که در شمال جزیره قرار گرفته، تنها نقطه جمعیتی آن است و طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیتی برابر با ۵,۸۹۱ نفر داشته است. براساس این سرشماری، ۱۶۹۸ خانوار (بُعد خانوار برابر با ۳/۴۷) در این جزیره سکونت دارند که ترکیب جنسیتی آن متشکل از ۲۹۳۳ مرد و ۲۹۵۸ است [۲]. برآوردها نشان می‌دهد که با گذشت نزدیک به یک دهه، در حال حاضر تعداد ساکنان جزیره به حدود هشت هزار نفر رسیده است. در میان جزایر متعدد خلیج فارس، جزیره هرمز با توجه به دارا بودن مناطق ممتاز طبیعت گردی و ژئوگردشگری منحصر به فرد، کرانه‌های زیبای ساحلی و... قابلیت‌های بسیار زیادی برای جذب گردشگر دارد که در مجموع می‌تواند روی اقتصاد منطقه تأثیر قابل توجهی داشته باشد. این جزیره از نظر محیط زیست طبیعی، یکی از بکرترین مناطق خلیج فارس است و مناظر جالب و رنگارنگی نظیر کوه‌های رنگین‌کمانی دارد. لازم به ذکر است، آب دریا در نزدیکی محل ذخایر هماتیت در ساحل، همیشه به رنگ قرمز است که این پدیده به دلیل آزاد شدن یون‌های Fe^{2+} است که رنگ قرمز را ایجاد می‌کند. حل شدن خاک قرمز در آب دریا، آب را تا چندین متر به رنگ قرمز درمی‌آورد [۱]. علاوه بر این، جزیره هرمز به‌عنوان یکی از زیباترین گنبد‌های نمکی جهان دارای منابع غنی طبیعی مانند جنگل‌های حرا، اکوسیستم مرجانی، سواحل شنی و صخره‌ای، پهنه‌های گلی و ماسه‌ای است که مشتمل بر اکوسیستم‌های دریایی، ساحلی و کرانه است. همچنین با وجود زیستگاه گونه‌های مختلف حیات وحش در خشکی و دریا و نیز میراث تاریخی و فرهنگی ارزشمند، به‌عنوان یکی از مقاصد مهم گردشگری طبیعی در جنوب ایران مطرح است. جزیره هرمز گنبدی نمکی است؛ لذا امکان کشاورزی و دام‌پروری در آن وجود ندارد. از این رو، جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و زمین‌ساختی بهترین گزینه برای توسعه اقتصادی و اشتغال مردم جزیره است و نقش غالب اقتصاد جزیره خدماتی است. جاذبه‌های مهم گردشگری در این منطقه، که می‌تواند توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال و کسب درآمد برای ساکنان جزیره باشد، احتمال بروز پیامدهای منفی نظیر تخریب زیستگاه‌های حیات وحش منطقه، تخریب چشم‌اندازهای طبیعی، آلودگی زیست‌محیطی منطقه را افزایش می‌دهد [۳]. براین اساس، لازم است تا ضمن توسعه زیرساخت‌های موردنیاز برای فعالیت‌های گردشگری، ایجاد و راه‌اندازی تأسیسات اقامتی، تفریحی و رفاهی مناسب با در نظر گرفتن ظرفیت زیستی جزیره^۱ در کاهش حداکثری ردپای زیست‌بوم‌شناختی^۲ گردشگری در این منطقه در دستور کار قرار گیرد.

۲. چالش‌ها بر جسته جزیره هرمز در نوروز سال ۱۴۰۴

بررسی‌های میدانی و گزارش‌های دریافتی از دستگاه‌های متولی نشانگر آن است که انبوه گردشگران، مدیریت غیراصولی پسماندها و همچنین برداشت خاک سرخ و نقره‌ای جزیره از مهم‌ترین چالش‌های زیست‌محیطی جزیره هرمز در نوروز سال ۱۴۰۴ بوده که در ادامه به توضیح در خصوص هر کدام پرداخته شده است.

۱. به میزان توانایی اکوسیستم‌ها (در قالب مساحت زمین و دریا) برای باز تولید منابع طبیعی و جذب انتشارات تحت شرایط فعلی مدیریت و فناوری گفته می‌شود.

۲. ردپای بوم‌شناختی به برآوردی از میزان (وسعت) زمین و آب بهره‌ور زیستی موردنیاز برای تولید تمام منابع مصرفی و جذب انتشارات زیست‌محیطی تولیدی توسط یک فرد، جمعیت یا فعالیت با استفاده از فناوری‌ها و روش‌های مدیریت منابع رایج گفته می‌شود.

۱-۲. فقدان نظارت بر تورهای گردشگری ورودی به جزیره

فقدان نظارت مؤثر بر فعالیت تورهای گردشگری، امروزه به یکی از چالش‌های اصلی در صنعت گردشگری کشور بدل شده است. در حال حاضر، هیچ‌گونه سازوکار مؤثری برای نظارت پسینی بر فعالیت تورهای گردشگری از سوی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی وجود ندارد. اهمیت این موضوع به این دلیل است که هر یک از انواع گردشگری از قبیل ورزشی، علمی، طبیعی و... نیازمند برگزاری تورهای تخصصی در آن زمینه و رفتار حرفه‌ای تورگردانان مربوطه است. نظارت بر اجرای تورها در جنبه‌های مختلف، نظیر ابعاد فنی و محیط زیستی، قابل تعریف است. راهنمای تور به‌عنوان هدایتگر یا مرشد سفر، نقش تنظیم‌کننده روابط بین جامعه میزبان و میهمان را بر عهده دارد. همچنین در خصوص مسائل احتمالی محیط زیستی و فرهنگی با آگاهی ویژه در نقش پیش‌گیرنده و تغییردهنده وضعیت، قابلیت اثرگذاری دارد. نبود سازوکارهای تضمین‌کننده‌ای که برگزاری تورهای گردشگری را منوط به حضور راهنمایان رسمی و دوره‌دیده کند، موجب می‌شود تا این تورها به‌طور خاص به مقوله‌ای در لحظه و مبتنی بر نیازهای لحظه‌ای سفر تقلیل یابد. در حال حاضر بخش قابل توجهی از تورهای رسمی و دارای مجوزی که با محوریت مقصد گردشگری جزیره هرمز فعالیت می‌کنند، از استفاده از افراد دارای مجوز رسمی، آموزش دیده، حرفه‌ای، مجرب و آشنا با الزامات طبیعت‌گردی بی‌بهره‌اند که این موضوع منجر به حذف یک میانجی یا واسطه از تعامل میان گردشگران با جامعه و محیط میزبان شده و پیش‌بینی‌پذیری رفتارهای جمعی را با مخاطره روبه‌رو کرده است.

۲-۲. بی‌توجهی به ظرفیت تحمل گردشگری در جزیره

بررسی‌های انجام گرفته نشان می‌دهد که به‌رغم بند «۱۰» ماده (۵) آیین‌نامه طبیعت‌گردی مصوب هیئت وزیران در سال ۱۴۰۳، مبنی بر برنامه‌ریزی در زمینه سازوکارهای حفاظتی، نظارتی و اجرایی ظرفیت برد گردشگری در مقصدها و مناطق مستعد طبیعت‌گردی توسط کارگروه ملی طبیعت‌گردی، ظرفیت تحمل گردشگری و ظرفیت برد جاذبه‌های طبیعی جزیره هرمز و به‌دنبال آن برنامه‌ریزی در زمینه سازوکارهای حفاظتی، نظارتی و اجرایی ظرفیت برد گردشگری جزیره توسط دستگاه‌های متولی تهیه و منتشر نشده است. با این وجود، براساس مطالعه انجام گرفته در بهمن‌ماه سال ۱۴۰۲، ظرفیت تحمل واقعی^۱ جاذبه‌های اکوتوریسمی جزیره ۸۵۷ نفر در روز و ظرفیت برد مؤثر^۲ جاذبه‌های طبیعی ۶۸۵ نفر در روز برآورد شده است [۴]. استعلامات صورت گرفته از بندر هرمز نشان می‌دهد که حداقل ۱ تا ۱۵ فروردین‌ماه سال ۱۴۰۴، ۱۲۷،۴۵۷ نفر به این بندر وارد شده‌اند (ذکر این نکته حائز اهمیت است که بندر به دلیل شرایط جوی در روز ۴ فروردین تعطیل بوده است). براساس این آمار، ورود در روز ۱۲ فروردین به جزیره با ۱۱،۴۶۶ نفر رکورددار بوده و در روز ۱۵ فروردین با ۳،۲۴۹ نفر به کمترین میزان خود رسیده است. مقایسه حجم گردشگران نروزی به جزیره هرمز نشان می‌دهد که در بهترین حالت، تعداد گردشگران ورودی به جزیره به ظرفیت تحمل واقعی جاذبه‌های اکوتوریسمی، ۳/۸ برابر و در بدترین حالت این نسبت تا ۱۳/۴ برابر افزایش یافته است. از این رو، لازم است تا پس از برنامه‌ریزی در زمینه سازوکارهای حفاظتی، نظارتی و اجرایی ظرفیت برد گردشگری در جزیره هرمز توسط کارگروه ملی طبیعت‌گردی، سازمان بنادر و کشتی‌رانی به‌عنوان متولی اصلی ورود و خروج گردشگران و مسافران به جزیره، در ایام پیک مسافرتی سال شامل تعطیلات نوروزی و دو هفته منتهی به پایان شهریور، با همکاری شورای برنامه‌ریزی استان هرمزگان، سازمان حفاظت از محیط زیست و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مدیریت ظرفیت تحمل گردشگران به جزیره در دستور قرار گیرد. این مدیریت از طریق اقداماتی چون مدیریت تقاضا و عرضه قابل اجراست. در مدیریت تقاضا با ایجاد بسته‌های ارزان قیمت تورهای گردشگری رسمی از محل افزایش قیمت‌ها در خصوص پروازها یا سفرهای فردی یا شخصی می‌توان رفتار گردشگران را پیش‌بینی کرد و نظارت بیشتری

۱. ظرفیت برد واقعی عبارت است از حداکثر تعداد بازدیدکنندگان از یک مکان گردشگری که با توجه به عوامل محدودکننده که ناشی از شرایط ویژه آن مکان و تأثیر این عوامل بر ظرفیت برد فیزیکی (حداکثر تعداد بازدیدکنندگانی که در یک زمان و مکان معین می‌توانند حضور فیزیکی داشته باشند) است، مجازند تا از آن مکان بازدید کنند.
۲. ظرفیت برد مؤثر به حداکثر تعداد بازدیدکنندگان از یک مکان گفته می‌شود که مدیریت موجود، توانمندی اداره آن را به‌صورت پایدار دارد.

بر آنها داشت. همچنین در مدیریت عرضه، با معرفی جاذبه‌های مکمل یا جایگزین مثل جزایر ابوموسی و هدایت جامعه به سمت تجربه‌های جدید به مدیریت ظرفیت تحمل اقدام کرد. همچنین می‌توان با ایجاد صف مبتنی بر ظرفیت تحمل گردشگری و تنظیم نفرهای ورودی به جزیره از طریق برآوردهای لحظه‌ای امکان هدایت جمعیت به مقاصد جایگزین را فراهم کرد. گفتنی است، این مجموعه از اقدامات باید براساس برنامه‌ای از پیش طراحی شده و با نگاهی منطقه‌ای صورت گیرد؛ لذا نیازمند برنامه‌ریزی فراتر از سطح استان است.

۲-۳. عدم بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت حفاظت مردمی

جامعه ایرانی همواره در حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعت، به صورت بطنی و خودآموز اقدام کرده است. مقدس‌سازی و انتصاب داستان‌ها به درختان و بناهای باقی‌مانده از گذشتگان یا اختصاص الهه‌ها به مقوله کمیابی همچون آب، به‌عنوان سازوکاری برای درونی‌سازی حفاظت از زیست و سرزمین جامعه ایرانی بوده است. بنابراین، بیش از آنکه موضوع حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست مقوله‌ای حاکمیتی و برگرفته از قانون باشد، مقوله‌ای اجتماعی و برگرفته از تربیت خانوادگی و فضای زیست جامعه ایرانی بوده است. متأسفانه بهره‌گیری حداکثری از این ظرفیت مردمی طی دهه‌های اخیر مغفول مانده است.

قوانین بین‌المللی، نقش جوامع سنتی و محلی در حفاظت از ذخایر و منابع طبیعی و ارزش‌های محیط زیستی را نیز به رسمیت می‌شناسند. دانش، فنون و شیوه‌های سنتی حیات و معیشت جوامع به‌عنوان ذی‌نفعان اصلی، تأثیر مهمی در حفاظت از منابع و میراث طبیعی دارد. در برنامه انسان و زیست کره، که مربوط به حفاظت از ذخیره‌گاه‌های زیست کره است، جوامع محلی و سنتی مقیم در این ذخیره‌گاه‌ها سهم بسزایی در حفاظت و ارتقای پایداری منطقه ایفا می‌کنند. به این ترتیب، حفاظت از منابع و میراث طبیعی پیش از آنکه نیازمند حمایت دولت باشد، مرهون و مستلزم مشارکت مردم و جوامع محلی است. بنابراین لازم است تا نقش و جایگاه مردم در امر حفاظت و معرفی و ارتقای ارزش‌های محیط زیستی و طبیعی، در چارچوب قانون و سیاستگذاری، پیش‌بینی و نهادینه شود.

براساس اصل (۵۰) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حفاظت از محیط زیست، وظیفه عمومی تلقی شده است. علاوه بر وجود نگاه مردم‌محور، بررسی سایر قوانین مرتبط، نظیر ماده (۸) قانون مدیریت خدمات کشوری، نشان می‌دهد که حفظ محیط زیست و حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی در زمره امور حاکمیتی جای گرفته است که تحقق آن موجب اقتدار و حاکمیت کشور است و منافع آن بدون محدودیت شامل همه اقشار جامعه شده و بهره‌مندی از این نوع خدمات موجب محدودیت برای استفاده دیگران نمی‌شود. نکته حائز اهمیت این است که در سیاست‌های ابلاغی و قوانین مصوب در دهه ۱۳۹۰ تا میزان قابل توجهی این نگاه تقویت نیز شده است. تا جایی که براساس بند «۱۴» سیاست‌های ابلاغی حوزه محیط زیست، گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌ویژه امر به معروف و نهی از منکر برای حفظ محیط زیست در تمام سطوح و اقشار جامعه مورد تأکید قرار گرفته است. علاوه بر این، براساس ماده (۶۶) آیین دادرسی کیفری اصلاحی سال ۱۳۹۴، سازمان مردم‌نهاد در زمینه‌هایی از جمله میراث فرهنگی و محیط زیست و منابع طبیعی را مجاز می‌شمارد تا در باره جرائم ارتكابی در این زمینه‌ها اعلام جرم و در تمام مراحل دادرسی شرکت کنند.^۱ این پیش‌بینی به آن معناست که از نظر قانونگذار، سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان نماینده یا بخش قابل ملاحظه‌ای از عموم مردم، صلاحیت مشارکت در بخشی از امور حمایت و حفاظت ارزش‌های محیط زیستی یا میراث طبیعی را دارند.

دولت به نمایندگی از مردم، وظیفه حفاظت از صیانت از میراث فرهنگی و طبیعت را برعهده دارد، اما به کارگیری نامطلوب از ظرفیت فعالیت تشکل‌های مردمی و عموم مردم در فرایند حفاظت موجب شده است تا هزینه‌های عمومی این حوزه بسیار سنگین و بالاتر از توان دستگاه‌های

۱. سازمان‌های مردم‌نهادی که اساسنامه آنها در زمینه حمایت از اطفال و نوجوانان، زنان، اشخاص بیمار و دارای ناتوانی جسمی یا ذهنی، محیط زیست، منابع طبیعی، میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و حمایت از حقوق شهروندی است، می‌توانند نسبت به جرائم ارتكابی در زمینه‌های فوق اعلام جرم و در تمام مراحل دادرسی شرکت کنند.

اجرائی شود. در این حوزه نه صرفاً سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مکلفاند، بلکه وزارت آموزش و پرورش، وزارت کشور، مرکز ملی آمار و... نیز تکالیف مختص به خود را دارند. به نظر می‌رسد در حوزه مذکور، تدوین نگاهت نهادی و تقسیم کاری برای به مشارکت گرفتن جامعه ایرانی در حوزه حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست ضرورت دارد.

۴-۲. مدیریت ناکارآمد پسماند

تعیین کمیّت و کیفیت پسماند تولیدی در یک منطقه، گام اصلی در راستای طراحی سیستم مدیریت پسماند به شمار می‌رود. به واسطه انبوه گردشگرانی که سالیانه از جزیره هرمز بازدید می‌کنند، ترکیب و میزان تولید پسماندهای این جزیره تغییرات گسترده‌ای در طی سال دارد. براساس طرح مدیریت پسماند این جزیره، که در سال ۱۴۰۲ به تصویب کارگروه پسماند استان نیز رسیده و نیاز است که به تأیید سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های وزارت کشور نیز برسد، میزان تولید پسماند عادی در این جزیره بسته به فصل، بین پنج تا سیزده تن در روز برآورد می‌شود. از سویی دیگر، با افزایش مسافران میزان پسماندهای خشک قابل بازیافت افزایش می‌یابد و از ۲۱ درصد به حدود ۵۰ درصد می‌رسد. در خصوص وضع موجود مدیریت پسماند در این جزیره می‌توان گفت که تعداد مخازن جمع‌آوری پسماند در قیاس با جمعیت گردشگران بسیار اندک بوده (کمتر از صد مخزن در کل جزیره) و به واسطه نبود مخازن مجزا و همچنین اجرا نشدن برنامه‌های آموزشی بدون ادواری تفکیک در مبدأ در این جزیره اجرایی نشده است. تا نیمه ابتدایی سال گذشته، پسماندهای جمع‌آوری شده از سطح جزیره با انتقال به سایت دفع در جنوب شرقی شهر هرمز به صورت غیراصولی و غیراستاندارد دفع می‌شد. بعد از تخصیص اعتبارات توسط سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور روند اصلاح مدیریت پسماند جزیره در دستور کار شهرداری هرمز قرار گرفته است. با این وجود، بررسی‌ها و مشاهده میدانی صورت گرفته نشان می‌دهد که در ایام نوروز ۱۴۰۴، خلأ وجود زیرساخت‌های اجرایی لازم در جزیره هرمز سبب شد تا انباشت پسماندهای تولیدی در گوشه و کنار جزیره ضمن ایجاد نارضایتی برای ساکنان جزیره و گردشگران، موجبات آسیب به محیط زیست جزیره را نیز فراهم کند (شکل ۲).

شکل ۲. انباشت پسماند تولیدی در جزیره هرمز (نوروز ۱۴۰۴)

مأخذ: همان

۵-۲. برداشت بی‌رویه خاک جزیره

گزارش‌های رسیده و اخبار انتشار یافته از برداشت خاک ساحل نقره‌ای و خاک سرخ جزیره توسط گردشگران نوروزی از جمله دلایل توجه بیشتر به این موضوع در گزارش پیش‌رو است. خاک‌های موسوم به «نقره‌ای» منشأیی طبیعی دارند و حاصل فرسایش سنگ‌های واقع در نواحی بالادست‌اند که در اثر پدیده‌های طبیعی نظیر جزرومد، در زیر لایه‌های ماسه‌ای ساحل نهشته می‌شوند. از سویی دیگر، به واسطه وجود ترکیبات هماتیت و اکسیدهای آهن در ترکیب خاک قرمز جزیره، این خاک کاربردهای فراوانی در صنایع آرایشی، تولید کاشی و سرامیک و حتی مصارف خورساک‌ی در غذاهای محلی جنوب کشور دارد [۱].

با توجه به آنچه اشاره شد، خاک‌های نقره‌ای صرفاً لایه‌ای نازک از سطح ماسه‌های ساحلی را تشکیل می‌دهد و میزان قابل برداشت آن نسبت به خاک سرخ جزیره کمتر است. این در حالی است که ذخیره معدن خاک سرخ جزیره براساس گزارش وزارت صمت نزدیک به ۲۳۰ هزار تن برآورد شده است [۵]. اگرچه با فرض خروج فقط ۱۰ گرم از خاک جزیره توسط هر مسافر، طی تعطیلات پانزده‌روزه نوروز ۱۴۰۴ بیش از یک تن خاک از این جزیره خارج شده است. بررسی‌های انجام گرفته نشان می‌دهد که عوامل فرهنگی و مهم‌تر از آن ترک فعل‌های قانونی زمینه‌ساز آسیب به خاک جزیره در سالیان اخیر بوده است. شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین علت‌های این برداشت بی‌رویه، کمبود آگاهی‌های لازم به واسطه وجود خلأ در آموزش‌های کافی در زمینه‌های فرهنگی و گردشگری به مسافران و رفتار غیر حرفه‌ای برخی از تورگردانان و تورهای رسمی و غیررسمی ورودی به جزیره است. اما بدون شک می‌توان گفت برداشت خاک رنگانگ جزیره هرمز نتیجه اهمال در خصوص ارزش‌گذاری اقتصادی خاک این جزیره با گذشت ۲۱ سال از قانون مربوطه است. با وجود تصویب و ابلاغ قانون برنامه چهارم توسعه کشور در

سال ۱۳۸۳، که براساس ماده (۵۹) آن بنا بود ارزش گذاری اقتصادی منابع طبیعی و زیست محیطی دارای اولویت، از قبیل جنگل، آب، خاک، انرژی، تنوع زیستی و آلودگی‌های زیست محیطی در نقاط حساس و هزینه‌های ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست در فرایند توسعه و محاسبه آن در حساب‌های ملی توسط سازمان برنامه و بودجه با همکاری سازمان حفاظت محیط زیست انجام پذیرد، تاکنون این اقدام در خصوص خاک جزیره هرمز صورت نگرفته است. ذکر این نکته حائز اهمیت است که بر ارزش گذاری اقتصادی منابع زیست محیطی در برنامه پنجم توسعه و همچنین در **جزء «۱»، بند «ث» ماده (۲۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت کشور** مجدداً تأکید شده است. بررسی‌های انجام گرفته در گزارش عملکردهای برنامه چهارم توسعه کشور، که در سازمان برنامه و بودجه به صورت سالیانه (حدفاصل سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۴) تهیه شده و در تارنمای این سازمان نیز قابل دسترسی است [۶]، گویای آن است که طی سال‌های اجرای برنامه چهارم توسعه کشور، ۲۵ منطقه از مناطق چهارگانه تحت حفاظت سازمان حفاظت محیط زیست (حدود ۲ درصد از مساحت کشور) ارزش گذاری شده است. از سویی دیگر، استعلام صورت گرفته از سازمان حفاظت محیط زیست در سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که از سال ۱۳۸۹ تاکنون ارزش گذاری اقتصادی در ۶ استان کشور (افزون بر ۳۰ درصد مساحت کشور) انجام شده است. با وجود این، گزارش سازمان حفاظت محیط زیست نشانگر آن است که استان هرمزگان در زمره نوزده استانی است (معادل ۶۴ درصد از مساحت کشور) که طرح ارزش گذاری اقتصادی خدمات اکوسیستمی آنها در دست اجراست؛ ولی براساس گزارش‌ها، تاکنون ارزش گذاری خاک به‌ویژه در جزیره هرمز مغفول مانده است [۷] که همین امر زمینه‌ساز آسیب به منابع طبیعی و محیط زیست این جزیره بی‌بدیل در خلیج فارس شده است.

گفتنی است، برداشت بی‌رویه از خاک جزیره هرمز مسبوق به سابقه است. استعلام انجام شده در اداره کل محیط زیست استان هرمزگان نشان می‌دهد که معدن خاک سرخ جزیره هرمز با صدور پروانه بهره‌برداری در تاریخ ۱۳۸۰/۲/۸ به مدت ۲۵ سال به یک شرکت واگذار شده است. براساس برآورد صورت گرفته، این معدن دارای ذخیره قطعی ۲۳۰۵۱۲ تن خاک سرخ و ۲۶۵۰۰۰ تن سنگ آهن است. بر این اساس، ظرفیت استخراج سالیانه پروانه صادره ۵۰۰۰ تن خاک سرخ و ۵۰۰۰ تن سنگ آهن تعیین شده است. به استناد مصوبه هیئت دولت در تاریخ ۱۳۸۴/۱۰/۲۸ و دستور رهبر انقلاب در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۲، ۶۰ درصد از سهام معدن خاک سرخ جزیره هرمز به مبلغ ۲۰۰۰۰ میلیون ریال به تعاونی مرزنشینان با ۶۴۰۰ نفر از ساکنان جزیره هرمز واگذار شده بوده است. استعلام از اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان هرمزگان نشان می‌دهد که از ابتدای سال ۱۳۹۲ تا آبان‌ماه سال ۱۳۹۵، ۸۱۱۶ تن (هشت هزار و صد و شانزده) خاک سرخ از این معدن استخراج شده و برای مصرف در داخل و خارج از کشور ارسال شده است [۸].

اگرچه شاید در نگاه اول حجم خروج خاک توسط گردشگران نسبت به بهره‌برداری از معدن خاک سرخ اندک به نظر برسد، عمده خاک خارج شده توسط گردشگران از ساحل نقره‌ای جزیره بوده است که ذخیره بسیار اندکی نسبت به ذخیره خاک سرخ دارد. لذا همین میزان برداشت نیز آسیب جدی به یکی از خاص‌ترین نقاط گردشگری جزیره، یعنی ساحل نقره‌ای، وارد آورده است.

۶-۲. آموزش گردشگران

در شرایطی که ترسیم شد، جزیره هرمز به‌عنوان بستر قابل بهره‌برداری و با نگرش مصرفی، توسعه یافته است. در چنین شرایطی جامعه میزبان رأساً در فروش خاک دخیل است و درباره آن حساسیتی نشان نداده و به‌جای تأکید بر سرریزهای خدماتی و کسب درآمد از نشت اقتصادی سایر حوزه‌ها به سمت فروش مواد خام حرکت کرده است. فروش خاک در فضای تعامل بین گردشگران و جامعه میزبان اقدامی نکوهیده دیده نمی‌شود. خاک نه به‌عنوان سرمایه و ارزش میراثی، بلکه به‌عنوان دارایی قابل تبدیل به سایر دارایی‌ها با کمترین نگرانی از فقدان آن تعریف شده است؛ لذا نبود مانع اجتماعی در خصوص خروج خاک از جزیره، جایگاه سوغات سفر و خاطره به یادماندنی پیدا کرده است. آنچه مسلم است، در شرایط یاد شده نوعی یادگیری اجتماعی بین گردشگران و جامعه میزبان شکل گرفته است که از فضای زیست فرهنگی میزبان و

میهمان سرچشمه می گیرد. بنابراین نهادهای مردمی و ساختارهای غیررسمی اجتماعی، که در چنین شرایطی نقش حفاظت گر و مداخله گر را ایفا می کردند، به عنوان تسهیل گر یا غیرمداخله گر شده اند. در این شرایط، مداخلات میان مدت و بلندمدتی با ماهیت آموزش و تغییر رفتار در جامعه میزبان (از طریق نظام رسمی آموزشی و رسانه) و با ماهیت هدایت گر برای جامعه میهمان (از طریق تابلوها، اطلاع رسانی و هدایت های فردمحورانه راهنمایان) لازم به نظر می رسد.

۳. رونق گردشگری در ژانگی دانکسیای چین در پرتوی حفظ محیط زیست و منابع طبیعی

گرچه ویژگی های نظیر قرارگیری در کنار سواحل خلیج فارس، جاذبه های طبیعی، خاک رنگی و بافت محلی جزیره هرمز این جزیره را در دنیا بی بدیل کرده است، در این بخش به بررسی نمونه مشابهی از حفاظت از خاک های رنگین در منطقه ژانگی دانکسیای چین پرداخته شده است.

شکل ۳. تشابه جزیره هرمز و پارک ملی ژانگی دانکسیا در چین

مأخذ: همان

بررسی گزارش ها و پژوهش های انجام گرفته در خصوص منطقه ژانگی دانکسیای چین نشان می دهد که اقدامات در سطوح قانونگذاری، ارتقای فرهنگ عمومی در جامعه میزبان و افزایش آگاهی گردشگران و همچنین اجرای اقدامات حفاظتی و بهره گیری از ظرفیت محافظت مردمی از جمله اقداماتی است که به منظور حفاظت از میراث طبیعی و محیط زیست و رونق گردشگری در منطقه در دستور کار دولت چین قرار گرفته است.

1. Zhangye Danxia

ثبت منطقه ژانگی دانکسیای چین به عنوان **ژئوپارک** در فهرست میراث جهانی یونسکو در سال ۲۰۱۰ از جمله گام‌های اولیه برای حفاظت از این منطقه بوده که با تقویت منابع انسانی و ایجاد بسته تقنینی پشتیبان، به ایجاد حفاظت چندسطحی در مقیاس محلی، ملی و بین‌المللی در این منطقه انجامیده است. براساس قوانین مذکور، اعمال نظارت و اعمال جریمه برای آسیب و ورود به مناطق ممنوعه، در نظر گرفتن مجازات برای آلوده کردن خاک و محیط زیست منطقه، تعیین و اجرایی سازی سقف تعداد افراد بازدیدکننده از جمله راهکارهای به کار گرفته شده برای ارتقای حفاظت **ژئوپارک** ژانگی دانکسیا در حوزه تقنین است. علاوه بر این، به منظور حفاظت از این میراث جهانی، **اقدامات اجرایی تلفیقی شامل تدوین برنامه مدیریتی یکپارچه، اعمال محدودیت‌های فیزیکی (نصب نرده‌های حفاظتی و ایجاد سکوهای دید)، ایجاد زیرساخت‌های گردشگری کنترل شده (مسیرهای پیاده‌روی مشخص و حفاظت شده و اندیشیدن تمهیدات لازم برای استفاده از وسایل نقلیه گردشگری مشخص)، ارتقای نظارت و اعمال قانون (نصب دوربین و اعمال جریمه برای متخلفان) [۹] و [۱۰]، افزایش آگاهی عمومی و نصب تابلوهای آموزشی، تعلیم و پرورش راهنمایان محلی سفر و فرهنگ سازی رسانه‌ای در دستور کار قرار گرفته است [۱۱] و [۱۲].** نظر به اعمال محدودیت برای ورود به منطقه ممنوع شده برای گردشگران، به واسطه ورود یک گردشگر به این منطقه در سال ۲۰۲۳، جریمه ۲۸ دلاری (۲۰۰ یوان) **گریبان گیر فرد متخلف شد [۱۳].** نقطه قابل تأمل در خصوص استفاده از ظرفیت حفاظت مردمی در منطقه ژانگی دانکسیا، تبیین نقش و اهمیت جذب گردشگر در این منطقه برای توسعه زیرساخت‌های منطقه و ارتباط این مقوله با معیشت مردم محلی توسط دولت چین است. بر این اساس، مردم منطقه به این باور رسیده‌اند که توسعه زیرساخت‌های محل سکونت و ارتقای وضعیت معیشتی در ژانگی دانکسیا به جذب گردشگر و حفظ این میراث طبیعی برای نسل‌های مختلف است. این امر سبب ایجاد انگیزه در بین ساکنان منطقه به منظور حفظ محیط زیست و میراث طبیعی این ژئوپارک جهانی، اشتغال در حوزه‌های مربوطه و همچنین رعایت کدهای اخلاقی جهانی در رونق گردشگری در منطقه مذکور شده است.

۴. جمع‌بندی و پیشنهاد

جزیره هرمز سالیانه میزبان خیل عظیم گردشگران داخلی و خارجی است که این امر نقش حیاتی توسعه گردشگری را به عنوان ابزاری اساسی برای ارتقای اشتغال محلی و درآمد اقتصادی ساکنان جزیره بر جسته می‌کند. با این حال، به دلیل اکوسیستم طبیعی پیچیده و شکننده و ظرفیت خودترمیمی محدود، جزیره هرمز با تنش فزاینده‌ای بین توسعه گردشگری و حفاظت از محیط زیست روبه‌رو است. این چالش با آسیب‌های انسانی تشدید می‌شود. در سال‌های اخیر، حفاظت از مقاصد گردشگری در سطوح منطقه‌ای و ملی توجه فزاینده‌ای را به خود جلب کرده است و متولیان و همچنین گردشگران به تدریج اهمیت مدیریت زیست‌محیطی را برای توسعه پایدار گردشگری درک کرده‌اند. بررسی گزارش‌ها، انجام دادن بازدیدهای میدانی و همچنین مرور اخبار مربوط به جزیره هرمز در سالیان اخیر نشان می‌دهد که ادامه روند جذب گردشگر در این سرمایه ملی بی‌بدیل، نیازمند اتخاذ رویکرد پایدار و منطبق بر اصولی محیط زیستی است. در این راستا پیشنهادهای ذیل ارائه می‌شود:

۱. با توجه به چندوجهی بودن امر حفاظت و صیانت از منابع و ارزش‌های محیط زیستی کشور، لازم است بسته‌ای جامع از اقدامات در راستای حفاظت و صیانت از جزیره هرمز در دستور کار قرار گیرد. بنابراین پیشنهاد می‌شود وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، به ثبت ملی جزیره هرمز به عنوان میراث طبیعی کشور اقدام کند و در گام بعدی با تشکیل پرونده ثبت جهانی این جزیره به عنوان میراث جهانی اقدام لازم را صورت دهد. این ثبت به معنای مقدمات حفاظتی در نظر گرفته می‌شود.

۲. با توجه به لزوم ارزش گذاری اقتصادی منابع زیست‌محیطی پیشنهاد می‌شود تعیین هزینه خسارات زیست‌محیطی و نحوه تخصیص آن برای طرح‌های زیست‌محیطی توسط سازمان حفاظت محیط زیست و همکاری سایر دستگاه‌های متولی (موضوع **جزء «۱»**، بند «ث» ماده

(۲۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت کشور صورت گیرد.

۳. تعیین ضمانت اجرای متناسب کیفری و انتظامی برای رؤسای دستگاه‌ها و اشخاصی که با ترک فعل، وظایف مربوط به ماده (۵۹) قانون برنامه توسعه چهارم کشور را در خصوص تطویل روند تعیین ارزش‌های اقتصادی منابع طبیعی و زیست‌محیطی و هزینه‌های ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست در فرایند توسعه و محاسبه آن در حساب‌های ملی انجام نداده‌اند.

۴. ثبت جزیره هرمز به‌عنوان ژئوپارک در کارگروه ملی ژئوپارک‌های کشور توسط سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور به‌منظور انجام دادن مقدمات ثبت جهانی این جزیره و اشتغال‌زایی برای جوامع محلی و ارتقای حفاظت و مدیریت این جزیره در قالب ژئوپارک‌ها باید در دستور کار قرار گیرد.

۵. تعیین ظرفیت برد فیزیکی، واقعی و مؤثر جزیره هرمز و برنامه‌ریزی در زمینه سازوکارهای حفاظتی، نظارتی و اجرایی ظرفیت برد گردشگری در جزیره هرمز توسط کارگروه ملی طبیعت‌گردی (موضوع ماده (۵) آیین‌نامه طبیعت‌گردی مصوب سال ۱۴۰۳).

۶. تصویب طرح جامع مدیریت پسماند جزیره هرمز در سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور و تخصیص اعتبارات لازم جهت اجرایی‌سازی طرح مصوب در جزیره.

۷. تهیه محتوای آموزشی و ترویجی در خصوص مدیریت بهینه و حفاظت از خاک جزیره هرمز توسط سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت جهاد کشاورزی و استفاده از ظرفیت سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و سایر رسانه‌های دولتی به‌منظور اشاعه آن (موضوع ماده (۲۷) آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت از خاک).

۸. ممنوعیت انتقال خاک جزیره هرمز از طریق احتساب خاک این جزیره در شمول نفایس منحصر به فرد (موضوع اصل (۸۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) و اعمال مجازات‌های شدیدتر در خصوص انتقال‌دهنده‌های خاک جزیره هرمز به خارج از کشور (موضوع ماده (۲۱) قانون حفاظت از خاک) به دلیل ارزش میراث فرهنگی و طبیعی خاک این جزیره. بنابراین پیشنهاد می‌شود تبصره ذیل به ماده (۲۱) قانون حفاظت از خاک الحاق شود:

«تبصره: انتقال خاک دارای ارزش میراث فرهنگی و طبیعی به خارج از محدوده تعریف شده توسط سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مشمول حداکثر مجازات این ماده می‌شود.»

۹. با توجه به اینکه خاک جزیره هرمز به دلیل ویژگی‌های خاص محیط زیستی یکی از پدیده‌های خاص طبیعی در سطح ملی و جهانی شناخته می‌شود، لازم است تا مطالعات و پژوهش‌های لازم در راستای حفظ، نگهداری و احیای آن انجام شود. از این رو پیشنهاد می‌شود وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به استفاده از امکانات و تجهیزات پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و سایر تجهیزات مورد نیاز، ضمن ایجاد پایگاه پژوهشی و مطالعاتی مستمر در این جزیره، به تهیه گزارش‌های علمی و پژوهشی در زمینه جاذبه‌های طبیعی و محیط زیستی جزیره اقدام و سالیانه به صورت عمومی منتشر کنند و در اختیار مراکز علمی کشور قرار دهد.

۱۰. نظر به اهمیت فرهنگ‌سازی و آموزش رفتار حرفه‌ای گردشگران و مسافران در خصوص جاذبه‌های محیط زیستی و طبیعی جزیره هرمز، پیشنهاد می‌شود با احیای حکم بند «ج» تبصره (۳) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۴۰۳ در قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۵ و ۱۴۰۶، بخشی از اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای استانی هرمزگان تا سقف ۵ درصد به‌منظور توسعه زیرساخت‌های گردشگری به وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، با همکاری سازمان محیط زیست و وزارت راه و شهرسازی اختصاص یابد تا در مسیر ارتقای سطح آگاهی عمومی از طریق نصب بنرهای آموزشی، تابلوهای هشدار، آموزش‌تعلیم و پرورش راهنمایان محلی هزینه شود.

۱۱. با توجه به تغییر رفتار گردشگران در سال‌های اخیر و گرایش بخش مهمی از جامعه به گردشگری در سواحل جنوبی خلیج فارس، شکل‌گیری تقاضای جدید در سال‌های آتی دور از ذهن نیست. لذا لازم است تا در خصوص چگونگی پراکنش فعالیت‌های گردشگری در

سواحل جنوب از ظرفیت بند «ث» ماده (۶۰) برنامه هفتم پیشرفت با موضوع واگذاری حق بهره برداری از عرضه و ایجاد زیرساخت لازم برای توسعه اقتصاد دریامحور استفاده شود. لازم است این موضوع در قالب طرحی منطقه‌ای با تأکید بر توزیع فعالیت‌های گردشگری در پهنه سواحل جنوبی خلیج فارس با تأکید بر مدیریت تقاضا و عرضه تهیه و اجرا شود.

منابع و مآخذ

- [1] Mosallaei S, Abbasi S, Jalalian E, Amiri H, Hoseini M. Heavy metals in edible red soil of the rainbow island in the Persian Gulf: Concentration and health risk assessment. *Chemosphere*. 2023 Aug 1; 331:138778.
- [2] <https://amar.org.ir/population-and-housing-census>.
- [۳] فروزش خوبده، آیدا، جلیل ایمانی هرسینی و نعمت‌اله خراسانی، (۱۴۰۰)، «تدوین برنامه مدیریت استراتژیک گردشگری جزیره هرمز»، مجله تحقیقات منابع طبیعی تجدیدشونده، سال دوازدهم، شماره ۱.
- [۴] کاظمی، محمد و عاطفه جعفرپور، (۱۴۰۲)، «ظرفیت تحمل گردشگری جزیره هرمز»، اولین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد آبی، بندرعباس.
- [۵] سازمان صنعت، معدن و تجارت استان هرمزگان، خلاصه وضعیت معدن خاک سرخ هرمز. ۱۴۰۳.
- [6] <https://mpb.mporg.ir/Portal/View/Page.aspx?PageId=3b077e71-bff1-4158-bcf8-cafa73f2f498>.
- [۷] سازمان حفاظت محیط زیست، اقدامات انجام گرفته در خصوص اجرایی‌سازی ماده (۵۹) قانون برنامه چهارم توسعه و ماده (۲۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت. ۱۴۰۴.
- [۸] اداره کل محیط زیست استان هرمزگان، وضعیت جزیره هرمز در نوروز. ۱۴۰۴.
- [9] <https://whc.unesco.org/en/list/1335/>.
- [10] <https://geologyscience.com/gallery/geological-wonders/zhangye-danxia-landform-or-rainbow-mountains/>.
- [11] Xia B. Sustainability assessment of geotourism consumption based on energy water waste–economic nexus: Evidence from Zhangye Danxia National Geopark. *Land*. 2024 Nov 7; 13(11):1857.
- [12] Zheng X, Lin Y, Cheng X, Ahn YJ, Chi X. An Investigation into the Formation of Tourists' Pro-Environmental Behavior in Geotourism: Balancing Tourism and Ecosystem Preservation. *Sustainability*. 2025 Feb 9; 17(4):1422.
- [13] <https://www.globaltimes.cn/page/202308/1295834.shtml>.

گزیده سیاستی

بر اساس مطالعات انجام شده روند جذب گردشگر در جزیره هرمز، نیازمند اتخاذ رویکرد متوازن و منطبق بر اصول محیط زیستی است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir